

ODNOSI HRVATSKOGA GLAGOLJSKOG *BLAGDANARA* I MARULIĆEVA
OD NASLIDOVANJA ISUKARSTOVA PREMA LATINSKIM ORIGINALIMA

Prilog za proučavanje hrvatskoga književnog jezika na razmeđu 15. i 16. stoljeća.

Josip VRANA, Zagreb

UVOD

Hrvatski glagoljski i ćirilski spomenici velika su kulturna baština, zbog koje nam mogu zavidjeti oni slavenski narodi, koji takve baštine nemaju. Ali s jedne se strane ti spomenici podcjenjuju, a s druge strane precjenjuju. Podcjenjuju ih strani istraživači, npr. Cronia i dr., a precjenjuju ih mnogi domaći istraživači. Ali nemaju pravo ni jedni ni drugi. Iстина je u sredini.

Rukopisna i štampana djela hrvatske glagoljske i ćirilске književnosti po sadržaju su liturgijski i biblijski tekstovi, legende, poučna i retorička proza, pripovijesti i romani, listine, zakonici i dr., i kao takva su od velikog značenja za kulturu i povijest hrvatskoga naroda, jer se pomoću njih čuvala staroslavenska baština i Hrvati ulazili u evropsku kulturu, obogaćujući ih zapadnim kulturnim dostignućima. Oni pružaju neprocjenjiv materijal za povijest hrvatske kulture, hrvatskoga književnog jezika i hrvatsku historijsku gramatiku. Bilo je doduše pojedinačnih opisa i kraćih raspravica o jeziku, ali prva je monografija iz toga područja, kako je to istaknuo Eduard Hercigonja u raspravi o problemima analiza stilematike hrvatske srednjovjekovne proze, moja rasprava o jeziku *Blagdanara* iz godine 1506.¹ Iza nje su, koliko mi je poznato, slijedile još dvije studije o *Petrisovu zborniku* i *Prvoj čakavskoj pjesmarici*.² Korijeni hrvatskoga književnog jezika nalaze se već u našim staroslavenskim glagoljskim i ćirilskim spomenicima.³ Tokom vremena hrvatske jezič-

¹J. Vrana, *Hrvatskoglagoljski Blagdanar, Studija o jeziku i podrijetlu novljanskog rukopisa 1506*. Rad JAZU 285, Zagreb 1951, 95-179.

²Uspor. E. Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1983, 281.

³Uspor. J. Vrana, *Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar*. Beograd 1975.; L. Moszyński, *Wpływ Wulgaty na kształt starohorwackiego ewangeljarza z Omišlja*, Slovo, 36, Zagreb 1986, 111-122.

ne osobine, ne samo tonetske i morfološke nego i leksičke, sintaktičke i stilske, sve više prodiru u te spomenike, tako da su na kraju 15. i početkom 16. stoljeća pisani nekom mješavinom staroslavenskoga i hrvatskoga jezika. Već su u polovici 15. stoljeća nastajali latinički *Lekcionari* pisani uglavnom čistim hrvatskim jezikom.⁴ Na razmeđu 15. i 16. stoljeća nastala su još dva takva spomenika. O njima pišem u ovoj raspravi. To su hrvatski glagoljski rukopisni *Blagdanar* i Marulićev latinički rukopis *Od naslidovanja Isukarstova*. Oba su ta djela prijevodi s latinskoga jezika. Stoga je jedno od najvažnijih pitanja, kako su njihovi autori latinski jezik originala pretočili u hrvatski jezik, tj. koje su njihove jezične osobine nastale pod utjecajem latinskoga jezika, a koje potječu iz domaćega urbanog govora. To je kompleksno pitanje, koje nije moguće obuhvatiti ovom raspravom, namijenjenom periodičkom časopisu. Stoga ću u njoj prikazati samo kako su u oba djela prevedene latinske sintaktičke i stilističke konstrukcije.

I

ODNOS SINTAKTIČKOSTILISTIČKIH I SINTAKTIČKIH OSOBINA HRVATSKOGA
GLAGOLJSKOG *BLAGDANARA* PREMA ISTIM OSOBINAMA LATINSKOGA ORIGINALA
*SERMONES DE SANCTIS**

Hrvatski glagoljski *Blagdanar* iz god. 1506. pisan je glagoljskom minuskulom, a sadrži pedest i jednu propovijed za blagdane svetaca u toku crkvene godine. Preveden je iz rukopisa vrlo popularnoga latinskog djela *Sermones de Sanctis*, koje je u početku 14. stoljeća iz različitih izvora kompilirao poljski dominikanac brat Peregrin. *Blagdanar* nije prvobitan prijevod, koji je načinio gospodin Filip, nego njegov prijepis, koji je »prepisao i ispisao« pop Andrij u Novom Vinodolskom 28. kolovoza 1506. Nije to knjiga namijenjena puku, već priručnik za svećenike, da im bude pri ruci kod vršenja pastoralne službe.

Ako hoćemo pravilno ocijeniti sintaktičke i sintaktičkostilističke osobine *Blagdanara*, moramo razmotriti opći karakter cijeloga prijevoda. Tekst *Blagdanara* nije doduše izvorni prijevod s latinskoga jezika, ali se može pretpostaviti, da je nje-

⁴Uspor. M. Rešetar, *Primorski lekcionari XV. vijeka*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 134, Zagreb 1898, 80-82; E. Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2, Liber-Mladost, Zagreb 1975, 95-97, 237-238.

*Ovaj prvi dio rasprave preuzet je iz uvoda mogega rukopisa *Hrvatski glagoljski Blagdanar iz god. 1506*. Tekst od 206 str. s opširnim latinskim komentarom. – Predao sam ga Razredu za filologiju JAZU, god. 1981. Prihvaćen je za štampu, ali još nije objavljen.

gov točan prijepis. Možemo se o tome uvjeriti ako usporedimo tekst *Blagdanara* s tekstom propovjednih djela sačuvanih u više prijepisa, s tekstom latinskoga originala. Prepisivači spomenutih djela štošta su oduzimali ili dodavali, te mijenjali i sintaktičkostilističke osobine. *Blagdanar* ipak pruža dosta vjernu sliku latinskoga originala. Doduše, nisam našao neposredan latinski original, ali sam međusobno usporedio četiri latinska teksta. Ako se *Blagdanar* ne slaže sa svima, često će se u jednom od njih naći varijanta, koja odgovara tekstu *Blagdanara*. Uza sve to, *Blagdanar* nije ropski, nego djelomično slobodan prijevod s latinskoga jezika. Opći karakter latinskoga jezika razlikuje se od općeg karaktera hrvatskoga jezika, a napose dijalekta, na koji je *Blagdanar* preveden. Jezične norme hrvatskoga jezika drukčije su od jezičnih normi latinskoga jezika. Prevodilac *Blagdanara* nije uvijek latinski tekst prevodio od riječi do riječi, nego ga je slobodno pretočio u hrvatski jezik, imajući na umu duh hrvatskoga jezika i njegove izražajne mogućnosti. Na svakoj stranici *Blagdanara* ima dvije do tri slobodno prevedene riječi. No spomenute riječi nisu uzete naprečac, već su to sinonimi, ili su u bilo kakvoj vezi sa značenjem prevedenih latinskih riječi. Prevodilac *Blagdanara* nije imao pisanu gramatiku i rječnik hrvatskoga jezika, ali se uza sve to, kako ćemo vidjeti, držao nekih pravila. Neka su od njih sintaktička, a druga sintaktičkostilistička. Bilo bi teško odijeliti jedna od drugih. Svako sintaktičkostilističko sredstvo, kojim se determinira ili pojačava značenje neke riječi ili nekoga izraza, ima sintaktičku osnovu. Stoga ću prikazati zajedno i sintaktički i sintaktičkostilistički karakter prijepisa *Blagdanara*.

1. Prije svega osvrnut ću se na elemente koji imaju samo sintaktičkostilistički karakter. To su u prvom redu kontakti i distantni sinonimi kao elementi stilskoga variranja, kojima se pojačava značenje neke riječi. U *Blagdanaru* ih nema mnogo, naprosto zato, što rijetko dolaze i u latinskom originalu. A prevodilac *Blagdanara*, kako sam spomenuo, dosta se vjerno držao latinskog teksta. Spomenut ću samo neke: a) *po mnogih nevolah i teškoćah*, lat. *per multas tribulaciones* 1a, 22-23; *prvi put je prostran i širok*, lat. *prima igitur via dicitur lata* 68a, 27; b) *trpezu*, lat. *mensam* 43b, 5- *stol*, lat. *mensam* 43b 19. — Od morfoloških varijanata, koje služe kao sredstvo razbijanja jednoličnosti pripovijedanja spomenut ćemo samo gen. zamjenice *on*: *stopi ego*, lat. *vestigia illius* 1a 3-4; *put nega*, lat. *viam eius* 1a 3; *krv negova*, lat. *huius sanguis* 2a 22-23. — Asindetske veze, kojima se pojačava ritam pripovijedanja, sve su preuzete iz latinskoga teksta. Navest ću dva opširna primjera, u kojima pored asindetske veze dolazi i do ponavljanja: a) *čudan na nebi. čudan na zemli. čudan meju živinom. čudan meju d'evli. čudan v slnci. čudan va vsakom stvoren'i*, lat. *mirabilis in celo. mirabilis in terra. mirabilis inter animalia. mirabilis inter demones. mirabilis in sole. mirabilis in omni creatura*. 9a 9-11; *ti živi kako človik. ne kako i pas zavidostju. ne kako prasac nečistoćom. ne kako lav*

oholiom. ne kako vlk srditošćom. ne kako i lisica neverstvom, lat. *vivas ut homo. non sicut canis per invidiam. non sicut leo per superbiam. non sicut lupus per iram. non sicut vulpes per infidelitatem*. Do ponavljanja dolazi i u ovim primjerima: *ti takovi*, lat. *tales* 44b 15 *ti takovi*, lat. *isti* 44b 19, 24, 30; *te takove*, lat. *tales* 44b 18, a do ponavljanja pored sintaktičkog obrata dolazi u ovom primjeru: *Postavivši ga v šle nega koga porodi pokloni mu se padši na zemlju*, lat. *Ponens eum in presepio ipsum quem genuit adoravit procidens super terram* 9b 22-23. Polisindet-skih veza, koje imaju istu svrhu u latinskom tekstu tako reći i nema. Dolaze samo skupovi od tri člana, u kojima su sva tri povezana veznikom *i*, a u lat. tekstu samo zadnja dva; npr. *Otac i sin i duh sveti*, lat. *pater princeps, filius princeps et spiritus sanctus*, 32a 20-21. U većini takvih slučajeva ni u *Blagdanaru* nema veznika između prvoga i drugoga člana. — Sintaktički obrat, kojim se postiže živost pripovijedanja, često dolazi u lat. tekstu u svezi particip prezenta + određeno glagolsko vrijeme. Prevodilac se *Blagdanara* u nekim slučajevima povodi za lat. tekstom, ali particip i određeni glagolski oblik ne dolaze uvijek istim redom, npr. *Slišav to egeat ... poča pripravlati*, lat. *Audiens hoc egeat ... cepit provocare* 2a 15-17; *tere ga k sebi zva govoreći*, lat. *talem vocat ad se dicens* 82a 15-16; *ki ga tuđ'e poslušše i niednoga zla učinivši. I poidoše t'ž*, lat. *qui statim sibi obedientes fuerunt. Et nullum ledentes recesserunt* 82b 20-21; *celivajući ga govoraše*, lat. *asculabatur eum dicens*. 9b 24. U nekim slučajevima u *Blagdanaru* je u obadva dijela određeni glagolski oblik; npr. *na zemlju pade i reče*, lat. *cadens in terram dixit* 33b 15; *pozdravi ga i reče*, lat. *salutavit eum dicens*. — Živost pripovijedanja postiže se direktnim obraćanjem. U nekim slučajevima takvo je obraćanje i u lat. jeziku; npr. *zač si sie prostil ditci*, lat. *quia pepercis tu pueris*, 17b 5-6; *ako sve ljudi pogubiš, prietele i neprietele, ke očeš imiti prietele*, lat. *Si igitur omnes homines perdes amicos et inimicos. quos postea habebis amicos* 32a 3-4. U drugim slučajevima u lat. jeziku nema obraćanja nego samo u *Blagdanaru*; npr. *odpovi on da popelaš sa sobu meštre židovske*, lat. *respondit ille quod iudeorum magistros adducat* 17b 27; *da treta t se ne podoba da boga imaši propetoga*, lat. *sed tertium tibi non convenit ut puella tam pulchra tam nobilis deum habeat crucifixum* 54b 22. — Isto značenje ima prenošenje perfekta u prezent, npr. *Niednoga pokoš imiti ne more*, lat. *nullum commodum habere potuit* 9a 24-25; *neka stoe besede*, lat. *quia cessaverunt verba* 18a 3. U nekim slučajevima u *Blagdanaru* je u vezi s kontekstom perfekt, iako je u latinskom tekstu prezent: npr. *jutrošni dan pripelaše ju prěd sudca. a ona ne tijući žrtve d'žv-lom učiniti svukoše ju. tere telo ne duplěri gorućimi vžigahu*, lat. *sequenti die iudici presentatur. et sacrificare diis compellitur exuitur, corpusque eius facibus ardentibus comburitur* 55a 26-28. — Isticanje ponavljanja u prošlosti postiže se perfektnim imperfektom, koji je karakterističan za čakavski dijalekt. Takvih primjera nema u *Blagdanaru* mnogo: npr. *kada godi se spomeniše od isukrsta plakaše*, lat.

quandoque iesum recordabatur flebat semper 61a 30 – 1b; *ako bi se ki grad od nih štel odvrići ... idol onoga grada ka idolu rimskomu hrbat obrniše ... i tud'è rimlane ... voisku pošlahu*, lat. *si autem aliqua terra rebelarre volebat ... ydolum illius terre ydolo romanorum posteriora vertebat ... statim romani ... exercitum mittebant* 90b 11-15.

Kako smo vidjeli, većina spomenutih sintaktičkostilističkih osobina *Blagdanara* preuzeta je iz latinskoga teksta. Nisu dakle originalna tvorba prevodioca. Ali postoje takva mjesta gdje se prevodilac nije mogao ili nije htio povoditi za latinskim tekstom. U tim je slučajevima tražio originalna rješenja. To se događalo kod prevođenja glagolskih oblika. Neki, npr. pasivni oblici ne odgovaraju duhu hrvatskoga jezika, a drugih u njemu uopće nema, kao što su oblici konjunktiva, infinitiv perfekta i futura, gerundiv i perifrastične konjugacije aktiva i pasiva. Isto tako neki hrvatski oblici, kao što su aorist i participi perfekta aktiva nemaju parelele u latinskom jeziku. Neki prijevodi glagolskih oblika imaju samo sintaktičko, a neki od njih i stilističko obilježje.

2. Prevođenje pasiva.

Poznato je da hrvatski jezik često pasivne oblike zamjenjuje aktivnima. Takvih slučajeva ima u *Blagdanaru* dosta; npr. *kada ga proklinahu*, lat. *cum malediceretur* 46a 5; *koga plk kamenovaše*, lat. *qui cum a populo lapidaretur* 92b 1; *kim prijeteli pomagahu*, lat. *quibus ab amicis subveniebatur* 91b 13. U drugim se slučajevima u hrvatskom jeziku pasivni oblici prevode oblicima povratnih glagola ili oblicima glagola biti i pasivnim participom. Na prvi se način u *Blagdanaru* prevodi latinski pasivni prezent; npr. *kako se nahodi*, lat. *unde dicitur* 9a 28; *kada se nose*, lat. *quando portantur* 9b 3; *zove se*, lat. *appelatur* 23b 11; *očistiti se*, lat. *purificari*, 23b 12. Na drugi se način obično prevodi latinski pasivni perfekt i to obično aoristom glagola biti i pasivnim participom, npr. *bi odgovoreno*, lat. *responsum est* 8b 13; *bi videna*, lat. *visa est* 9a 1-2; *privedeno bi*, lat. *adducta sunt* 17a 25; *bi roena*, lat. *nata est* 24a 28; *poslan bi*, lat. *missus est* 33b 1; *povēden bist*, lat. *ductus est* 46a 6-7; *biše povidani*, lat. *dicti sunt* 8b 16-17; *prineseni biše*, lat. *ducti sunt* 8b 18; *ozdravljeni biše*, lat. *sanati sunt* 72a 20. Na taj se način prevodi i latinski pasivni perfekt koji se tvori od pasivnoga participa i perfekta glagola esse npr. *postavljen bi*, lat. *collocatus fuit* 9b 16-17; *bi slišano*, lat. *fuit auditum* 32b 10; *bi poslan*, lat. *missus fuit* 43b 10; *bi mučen*, lat. *fuit passus* 43b 25-26. Uza sve to ima dosta primjera, u kojima se pasivni perfekt prevodi aoristom povratnog glagola; npr. *rodi se*, lat. *natus est* 1a 17-18; *naplni se*, lat. *est perfusus* 9a 3; *se učini*, lat. *factus est* 9a 14; *se razbi*, lat. *fructus est* 24b 19; *se obrnuše*, lat. *conversi sunt* 44a 23; *ispuniše se*, lat. *impleti sunt* 23b 7. Prema tome je u drugom slučaju postojala mogućnost stilskog variranja

oblika. Rijetki su u *Blagdanaru* prijevodi pasiva pasivom; npr. *biu isplnenu*, lat. *sunt repleti* 8b 30; *buduće splnenu*, lat. *sunt repleti* 8b 22-23.

3. Prevođenje konjunktiva.

Latinski konjunktiv i hrvatski kondicional imaju djelomično isto značenje. Latinskim konjunktivom izriče se uglavnom zapovijed, želja i mogućnost, a hrvatskim kondicionalom samo želja i mogućnost. U latinskom originalu *Blagdanara* konjunktiv u prostim i nezavisnim rečenicama dolazi vrlo rijetko. Obično se njime izriče želja, a u *Blagdanaru* se prevodi, ako je u prezentu, imperativom; npr. *ne pusti me sneti živa s ovoga križa*, lat. *Ne me permittas domine descendere vivum de cruce* 2b 10-11. Ipak se latinski konjunktiv češće prevodi kondicionalom prvim, bez obzira na vrijeme; npr. *i človik kada je vesel. ne more se zdržati. kako bi drugom ne povidal*, lat. *sicut hodie homo plenus gaudium non potest se continere sed alio nunciat* 8b 24-25; *o otče sveti da bih mogal viditi đevu gospoju moju*, lat. *o pater sancte ut possem videre dominam meam* 33b 12; *ino cesarstvo imiti ne bih otel*, lat. *alium regnum celorum habere nollem* 33b 15-16; *jure sam brime veliko vėre nosil i bdel. jure bim rad bil biti odrišen od tih brimen*, lat. *tam diu enim iam portavi. tam diu laboravi. tam diu vigilavi et vellem iam ab obediencia liberari* 2b 11-13. — U zavisno složenim rečenicama, katkada u glavnim, a obično u zavisnim, konjunktiv se prevodi kondicionalom prvim, ako je u pitanju zapovijed, namjera, mogućnost ili nestvarna radnja ili događaj bez obzira na to, da li se zbiva u sadašnjosti ili prošlosti. Kondicionala drugog, čini se, prevodilac *Blagdanara* nije poznao. Osnovni stav prevodioca prema kondicionalu vidi se u ovom primjeru: *a anjel mu zapovėda da gre na kraj mora. i prvu plav ku bi našal da va nju vlize*, lat. *iussit ut ad ripam maris iret et primam navem quam inveniret intraret* 1b 15-16. U latinskom tekstu sve su tri rečenice u konjunktivu, a u *Blagdanaru* samo srednja u kondicionalu, jer se u njoj izražava mogućnost, a u prvoj i trećoj stvarna zapovijed. — Evo nekoliko primjera, u kojima je konjunktiv u zavisnim rečenicama preveden kondicionalom: *ni gdo bi vazvål*, lat. *non est qui invocet* 32a 1; *ni gdo bi ušł*, lat. *non est qui surgat* 32a 2; *ni podobno da bi ne bili uslišani*, lat. *impossibile est quod non exaudiantur* 91a 14-15; *tada pripravi. i. (20) ljudi nega biti ... tere tako da bi dugle muke čul*, lat. *tunc iussit eum a XX hominibus cedi ... ut sic longiorem acciperet cruciatum* 2a 19-21; *reče da bi ot prodičastva přestal*, lat. *dixit ut a predicatione cessaret* 43b 14-15; *ne bi slišano da bi đeva začela i porodila*, lat. *num auditum ut virgo conciperet et pareret* 32b 10-11; *ne imiše čim bi mu stan platila*, lat. *non habuit de quo conveniret hospicium* 10a 11; *oteći znati kulko zemal ... bi bilo na sem svitu*, lat. *scire voluit quod provincie ... in toto orbe essent* 9a 16-17; *veliko bi smilen'e bilo ako bi človik ... ranu priěl*, lat. *magna pietas esset si homo ... vulnus sustineret* 1a 19-20. — Primjera, u kojima je konjunktiv preveden indikativom ima

znatno manje, ali su ipak zanimljivi; npr. *tako da on postom potruđi se. da spaset se*, lat. *sed ipse se ieiuniis affliget ut salvetur* 2a 4-5; *i ti pomilueši nas to e duše grišnik ... da do konca vshvalimo te*, lat. *et tu misereberis syon id est anime ... ut in futuro laudent te* 32a 17-18; *a sin kada pride k škrini i vidi da e mane pinez ... nai-de ednu školju*, lat. *filius cum veniret et videret quod minaretur pecunia unum fo-ramen ... vidit* 45a 25-27; *ku stvar kada ču abram i lot da ne mogahu navkup ži-viti s mirom*, lat. *quod cum percepisset abraham et loth non poterant simul habita-re cum pace* 45a 19-20. — Prema shvaćanju prevodioca variranje kondicionala s indikativom također je sintaktičkostilistički element.

4. Prevođenje prezenta, futura I. i II.

Latinski jezik nije razlikovao glagole po vidu. Presentom svih glagola izricalo se sadašnje vrijeme. Naprotiv u staroslavenskom jeziku izricalo se sadašnje vrijeme sa-mo presentom imperfektivnih glagola. Present perfektivnih glagola imao je znače-nje futura I. Takve primjere naći ćemo i u *Blagdanaru*; npr. *budet*, lat. *erit* 8b 17; *pored oće biti*, lat. *erit* 8b 19; *umrete*, lat. *moriemini* 31b 21; *zabudet*, lat. *oblivi-scetur* 32a 12. — Futur I. imperfektivnih glagola opisivao se u staroslavenskom jeziku presentom glagola *hotěti*, *iměti*, *načěti* i *vzěti* i infinitivom dotičnih glago-la. U *Blagdanaru* se redovito u tom slučaju upotrebljava present glagola *hotěti* s infinitivom; npr. *ne hoću isti*, lat. *non comedam* 2a 1; *očemo poslati ... oće poiti*, lat. *mittam ... ybit* 32a 21-22; *oču verovati*, lat. *credam* 44a 19; *očete slišati*, lat. *audietis* 69b 7-8. Iz toga opisnog futura I. razvio se današnji futur prvi. Jedan takav primjer futura prvog našao sa i u *Blagdanaru*: *nećeš sagrěšiti*, lat. *non peccabis* 24a 11. U jednom primjeru prevodi se futur I. pomoću prezenta glagola *biti*, a drugi put pomoću prezenta glagola *hotěti* i infinitiva: *ako ti tako budeš moći učiniti na tvoju me vėru očes povratiti*, lat. *si sic facere poteris me ad fidem tuam poteris provocare* 70b 3-4. Zanimljiv je primjer, kojega nema u latinskom tekstu, a u njemu variraju četiri razčite tvorbe futura I: *ča očes reći na dan sudni kada d'ėvli osvadet te od mnogih zalih tvojih. i vsako stvoren'e vapiti vačnet portivu tebi. zato vapiti budet protivu bezumnim vas svit* 70b 28 — 71a 1. — Futur II. je u *Blagdanaru* vrlo rijedak; npr. *ere ne budeš imel prokuratora poslidet mu. svežite mu ruke i noge* (nema latinskog teksta) 71a 8-9. U nekim primjerima latinski futur II. prevodi se presentom perfektivnog glagola; npr. *toliko ... budu priěten ... koliko budu ... kripli*, lat. *tanto ... ero accipior ... quanto fuero constancior* 2a 18-19; *kada ga naidete molite ga da ovamo ne gre*, lat. *et cum eum inveneritis rogate eum ut huc non veniat* 69b 30 — 70a 1. U drugim primjerima latinski futur II. prevodi se kondicionalom; npr. *i ako bi ča semrtno pili ništare im ne naudit*, lat. *et si quid mortiferum biberint non eos nocebit* 44a 15-16. Ima i primjera u kojima se latin-ski konjunktiv prezenta prevodi futuro I ili futuro II; npr. *isplni volju moju*

tere očeš biti žena moš, lat. *et mihi consenties ut uxor mea sis* 54b 26-27; *hote se spasiti*, lat. *salventur* 68b 23; *ne budete trpeli*, lat. *non paciamini* 70a 14-15. — Posljednji, a i neki drugi primjeri pokazuju slobodu, kao i nesigurnost prevodioca *Blagdanara*.

5. Prevođenje imperfekta, perfekta i pluskvamperfekta.

U latinskom i hrvatskom jeziku imperfektom se izriče prošla imperfektivna radnja. U hrvatskom jeziku tvori se imperfekt samo od imperfektivnih glagola. Perfektom se izriče radnja (u latinskom jeziku), koja se svršila u prošlosti bez obzira na njezino trajanje. U staroslavenskom jeziku prvobitno se perfektom izricala radnja, koja se svršila u prošlosti, ali joj posljedice traju u sadašnjosti. Već u staroslavenskim mladim spomenicima perfekt se izjednačio s aoristom, kojim se izricala prošla svršena radnja. I perfekt i aorist tvore se u hrvatskom jeziku od perfektivnih i imperfektivnih glagola. U prvom slučaju označuje se njima perfektivna, a u drugom imperfektivna radnja, koja se svršila u prošlosti. Stoga se u *Blagdanaru* latinski perfekt prevodi podjednako aoristom i perfektom, u prvom slučaju perfektivnih, a u drugom slučaju imperfektivnih glagola. Ipak je aorist običniji nego perfekt. Zato ću primjere s aoristom navesti na prvom mjestu. Najčešći je aorist od perfektivnih glagola; npr. *spela*, lat. *eduxit* 1a 28; *pripraviše*, lat. *paraverunt* 8b 11; *obeseli*, lat. *letificavit* 8b 22; *snidoše*, lat. *descenderunt* 8b 23; *navistiše*, lat. *attulerunt* 8b 23-24; *proide*, lat. *penetravit* 8b 26; *splni*, lat. *replevit* 8b 26-27; *prikaza*, lat. *obtulit* 9a 4; *vlize*, lat. *intravit* 24b 4; *priē*, lat. *recepit* 43b 21; *daše ēd piti*, lat. *veneno potatus fuit* 44a 1; *v mimošastii ko učini*, lat. *quod transivit* 81a 24; *svēt vsiē*, lat. *lux orta est* 8b 27-28; *se učini*, lat. *factus est* 9b 16. Nešto su rjeđi primjeri s aoristom imperfektivnih glagola; npr. *želiše*, lat. *desideraverunt* 8b 10; *ne ti se zvati*, lat. *vocari recusavit*; *počtova*, lat. *honoravit*. — Primjeri prevođenja perfektom nisu česti. Evo nekoliko primjera perfektivnih glagola: *nisi li stvoril*, lat. *nonne creasti* 32a 6; *e sagrišil*, lat. *peccavit* 32a 6-7; *si rekal*, lat. *locutus es* 44a 8; *e priēl*, lat. *recepit* 44a 16-17; *e poslal*, lat. *misit* 44a 21; *prišal e*, lat. *venit* 69b 19; *su učinili*, lat. *fecerunt* 70a 1; *nisam prēvrnul nego obrnul*, lat. *non everti sed converti* 70a 29-30; *e naredila*, lat. *ordinavit* 90b 29. Otprilike isto toliko ima primjera imperfektivnih glagola; npr. *e hodil*, lat. *ambulavit* 1a 11, 2a 12; *imel e*, lat. *habuit* 63b 9; *esu hodili*, lat. *ambulaverunt* 68b 3-4, 6, 7-8; *e zval*, lat. *vocavit* 81a 26; *se ni sramoval*, lat. *non contempsit* 81a 27. — Latinski pluskvamperfekt prevodi se pluskvamperfektom, iako ne uvijek; npr. *biše naučil*, lat. *didicerat* 1b 4; *slišal biše*, lat. *audierat* 1b 7; *ča im se biše zgodalo*, lat. *que eis acciderant* 2a 11-12; *ki bihu prišli zajati bihu*, lat. *qui ... venerant occupaverunt* 9a 26; *biše prorokovala*, lat. *predixerat* 9b 29; *ki se bihu v toliku oholiju vzeli*, lat. *qui in tantam superbiam eruperant* 8b 10; *kada biše obrnul*, lat. *cum convertisset* 82b 23-24. U nekim slučajevima

prevodi se pluskvamperfekt aoristom, obično u rečenicama s cum historicum i konjunktivom; npr. *kada poidoše*, lat. *cum venissent* 9a 25; *pokle ... vpade*, lat. *cum incidisset* 17a 6-7; *kada gospodin izibra*, lat. *cum dominus elegeret* 32b 12; *kada on to reče oba vskrsnusta*, lat. *quod cum dixisset illico surrexerunt* 44a 21-22. U takvim slučajevima prevodi se pluskvamperfekt katkada i imperfektom; npr. *Kada ga dva dni iskaše. i ne mogaše ga naiti*, lat. *cum igitur eum duobus diebus quesissent et non invenissent eum* 70a 2, *kada ... pripovedaše ... i kriplaše*, lat. *cum predicasset ... et constanciam animasset* 83a 8-9. – Spomenute zamjene perfekta i pluskvamperfekta imaju sintaktičkostilistički efekt. Njima se uklanja monotonija u pripovijedanju.

6. Prevođenje participa prezenta.

U *Blagdanaru* se taj particip prevodi također participom prezenta, ali samo kod trajnih glagola. Primjera ima bezbroj, pa ih neću navoditi. Samo ću spomenuti dva primjera u kojima još uvijek dolazi kraći oblik, i nekoliko primjera u kojima se particip prezenta sklanja: *radue se*, lat. *exultans* 9a 7; *razširue*, lat. *dilatabat* 43b 15; *nišće mane na potvr'ene v'erujućih* 37a 29; *na ukriplen'e grišnikom sidećim v tamnosteh*, lat. *peccatoribus in solacium in tenebris sedentibus* 52b 8-9; *kadi ga biše ostavila speća*, lat. *in loco in quo eum derelinquerat dormientem* 10b 2-3. Uza sve to ima dosta primjera, u kojima se latinski particip prezenta prevodi participom perfekta I. perfektivnih glagola, npr. *zapov'ed svršivši v zgoru rečeni grad pride*, lat. *iussa complens ad urbem predictam venit* 1b 16; *sljšav.to blaženi andr'ei plakati poče*, lat. *audiens hoc beatus andreas flere cepit* 1b 30; *vlez v komoru ne pokaza mu se*, lat. *Intrans in cameram eius ostendit ei* 9b 30; *dozvavši cesara reče mu*, lat. *vocans regem dixit ei* 10a 1-2; *vidivši salvestor viteze konstantina cesara. mnaše da ga ote ubiti*, lat. *videns autem silvester milites ad martyrium se vocari credidit* 17b 10; *vazam onu čašu prekrizivši se popi 'ed*, lat. *calicem accipiens ... et signo crucis se muniens venenum ebibit* 44a 12. Kako se iz navedenih primjera vidi, u latinskom jeziku dolazi sintaktički obrat. Prevodilac *Blagdanara* sačuvao je taj obrat, ali je particip uskladio s određenim oblikom. U latinskom jeziku to nije bilo moguće, jer nema participa perfekta I.

Particip prezenta zauzeo je u prijevodu *Blagdanara* mnogo šire dimenzije od onih, što ih je imao u latinskom tekstu. Prije svega navest ću samo dva primjera, u kojima se participom prezenta (i participom perfekta I.) prevodi latinski pridjev: *drugo dušu cvatuću*, lat. *ipse namque habuit ... animam floridam* 21b 16; *za umrvšega nevestaca neumrvšega dobivaš*, lat. *pro mortali sponso immortalem acquires* 103a 2-3. Mnogo je više takvih primjera, u kojima je particip prezenta (rjeđe particip perfekta I.) mjesto određenog glagolskog oblika zavisnih rečenica. Najčešće dolazi mjesto određenih oblika glagola *biti* s veznikom cum i konjunktivom, ali i

mjesto drugih glagola i u drugim rečenicama; npr. *budući bog božastvo svoje našim človičastvom ... obuče*, lat. *cum deus esset divinitatem suam nostra humanitate ... obtexit* 1a 15; *ki budući bogat i ubog za nas stvori se*, lat. *qui cum dives esset pro nobis egenus factus est* 10a 5; *buduće kral bogat govoraše da je ubog*, lat. *licet esset rex dives tamen pauperem se dicebat*; *blaženi matii propovjedaajući ljudi ... ne marahu*, lat. *cum beatus matheus predicaret ... viri ... audire contemnentes* 1b 10-11; *budući jure .di. (15) lēt ovce pasiše*, lat. *cum annum XV attigisset ... oves custodiret* 54b 13-14; *krv negova tekući za nih moli*, lat. *cumque sanguis eius efflueret pro eos oravit* 1b 22-23; *od ke stvari budući vele žalosna v kapelu vlize*, lat. *de quo cum plurimum doleret capellam intravit*; *slišal bo biše samogo isukrsta govoreća*, lat. *didicerat enim quando dominus docebat* 1b 7; *ki oteći se obraniti od grihov gredu v pustinu*, lat. *qui ut a peccatis caventes intrant claustra aliqui deserta* 44b 6-7; *da budući kći ... kršćena bist*, lat. *quod fuit filia baptizata fuit* 54b 9-10; *to pride niki govoreći*, lat. *tunc venit unus qui diceret* 82b 13-14; *postivši .d. (5) dan pride glas*, lat. *cumque ieiunasset V diebus venit vox* 2a 2-3.

7. Prevođenje gerunda i prevođenje perifrastične konjugacije aktivne i pasivne.

U latinskom tekstu *Blagdanara* gerund najčešće dolazi u ablativu i prevodi se obično participom prezenta; npr. *nekoristne stvari govoreći*, lat. *vana et turpia loquendo* 23b 27-28; *tadbu i razboi čineći*, lat. *furtum et rapinam faciendo* 24a 1; *matere plačuće pridoše*, lat. *matresque flendo venerant* 17b 3; *ruke nepodobna tičuće*, lat. *manus illicita tangendo* 24a 1. U pojedinim slučajevima, osobito ako je u akuzativu s prijedlogom ad, prevodi se gerund infinitivom, glagolskom imenicom ili čak zavisnom rečenicom; npr. *zač si sie prostil ditci proliėti krvi ih*, lat. *quia pepercisti pueris non effundendo sanguinem eorum* 17b 6; *i pripraviše se priėti ga*, lat. *qui se preparaverunt ad ipsum recipiendum* 8b 11; *isukrst e priěl sveti križ kako človik trudan postelju počinuti*, lat. *elegi crucem tanquam fatigatus lectum ad quiescendum* 81a 1; *i nam priliku očistiti da poda*, lat. *ut nobis exemplum purificiendi daret* 23b 23; *kada ... na dešputanie ... pride*, lat. *cum ... ad disputandum venissent* 17b 30 - 18a 1; *ki vidi ženu na pohoten'ju*, lat. *qui viderit mulierem ad concupiscendum* 23b 26; *drugo za pokazan'e današnjego pročesiona*, lat. *secundo propter representandam hodiernam processionem* 24a 22; *loža po kom graēne večahu v blagdan*, lat. *operimentum ... cum quo cives ad colloquendum in diebus ociis divertebant* 9a 29-30; *ka oće tebi slava biti ako ubieš človika*, lat. *que tibi ulcio occidendi vermiculum*, 32a 3.

Gerundiv i particip futura aktivni dolaze obično u sklopu perifrastičnih konjugacija. Perifrastična konjugacija pasivna prevodi se uglavnom kao i danas; npr. *pravda reče da bi ljudi imeli biti vavik osueni*, lat. *iusticia homines perpetuo esse*

damnandos asseruit 31b 18; *to ima biti ljubleno*, lat. *et illa est amplectanda* 92a 6; *to e tribi vzdržati*, lat. *illa sustinenda est* 92a 3; *zač jure vrime est pomilovati*, lat. *ergo quia miserendum est* 32a 16. – Perifrastična konjugacija aktivna prevodi se slično, npr. *rečeno e kako ima priti*, lat. *lectum est quomodo venturus sit* 8b 14.

8. Prevođenje ablativa apsolutnog.

Ablativ apsolutni imenice ili zamjenice kao subjekta i participa kao predikata prevodi se u *Blagdanaru* na tri načina: a) dativom (ili instrumentalom) imenice ili zamjenice i participom prezenta imperfektivnih glagola (ako je u latinskom tekstu particip prezenta; u dativu može biti i samo imenica, a particip u nominativu); b) participom perfekta I (ako je u latinskom particip pasivni) u nominativu i imenicom ili zamjenicom u padežu koji zahtijeva glagol; c) zavisnom rečenicom. Primjeri: a) *konstantinu progonećumu*, lat. *persequente constantino* 17a 2; *to nemu govoreću*, lat. *sic illo dicente* 70 b 5-6; *ishodeće nemu*, lat. *egrediente illo* 17a 27; *približajući se blagdanu*, lat. *appropinquante festo* 24b 1; b) *ostavivši vsa sledil est isukrsta*, lat. *relictis omnibus secutus est christum*, 1b 6; *vidivši ga*, lat. *eoque viso* 1b 18-19; *svezavši mu ruke i noge*, lat. *ligatis manibus* 1b 22; *to rekši*, lat. *his dictis* 2b 13; *svršiv ispovjed*, lat. *facta confessione* 24b 14; *uprosivši vrime molitve*, lat. *impetrato orandi spacio* 55b 1-2; *kožu vlastitu ostavivši*, lat. *pelle propria deposita* 69b 5-6; *shraniv nih život*, lat. *salva vita innocencium* 17b 1; c) *zamiriti moremo ... gdo e ta poslal*, lat. *notare possumus ... quo peragatur nuncio* 31b 12-13; *pria utšen'e ... kada proti nemu idoše ljudi govoreće*, lat. *consolationem recepit ... occurrente illi turba et dicente* 43b 23-25. Kako je prevodilac *Blagdanara* znao varirati stilski spomenuta tri načina prevođenja ablativa apsolutnog, vidimo u primjeru: *v zgoru rečeni grad pride anjelom vodećem ga. zač mu vetar biše na volju. i našadši tamicu ... mnogo se plaka*, lat. *ad predictam urbem venit angelo ducente. et prospero vento flante et invento aperto carcere ... flevit plurimum* 1b 17-19.

9. Prevođenje nominativa i akuzativa s infinitivom.

Nominativ s infinitivom dolazi u lat. tekstu *Blagdanara* dosta rijetko i prevodi se zavisnom izričnom rečenicom s veznikom da; npr. *drugo skazue se nega đevstvo pohvaleno da je bilo na semrti*, lat. *secundo ostenditur eius virginitas commendabilis fuisse in morte* 12a 13-14; *koji on odgovori. to je stvar naturala da imam nenaivist proti krst'enom*, lat. *qui respondit naturale sibi odium esse contra christianos* 55a 22-23. – Akuzativ s infinitivom dolazi često, i obično se također prevodi izričnom rečenicom i veznikom da, ali ima dosta primjera u kojima je ostavljen akuzativ s infinitivom, te nekoliko primjera akuzativa s participom prezenta. Primjeri: a) *i reče da puta ne zna*, lat. *quo dicente se viam nescire* 1b 14-15; *mnaše da ga ste ubili*, lat. *ad martyrium se vocare credidit* 17b 11; *veseli smo da si dobro prišal*, lat.

bene te venisse gratulamur 17b 13-14; *kaju se da učinih človika*, lat. *penitet me fecisse hominem* 31b 29. U nekim primjerima akuzativ se prenosi u glavnu rečenicu ili u nominativ; npr. *sliša sina svoga da e ostavil boge židovske*, lat. *audivit filium suum ydolis renunciassse* 17b 25-26; *govoreći da diva ka biše v prvom nastupu. to da je bila božič mati*, lat. *asserens virginem in prima acie matrem dei esse* 91b 1-2; b) *pripravi ... nega biti*, lat. *iussit eum cedi* 2a 19; *pride egeat sneti ga*, lat. *venit egeas ipsum deponere* 2b 4; *zapovida ju v tamnicu postaviti*, lat. *eam incarcerari iussit*; *komu zapoveda u poustinu poiti*, lat. *quem in desertum ire precept* 70a 18; *kako si učinil brata moga boga svoga ostaviti*, lat. *sicut tu fecisti fratrem meum deum suum relinquere* 70a 3-b1; c) *videći ga približajući se*, lat. *videt eum appropinquare* 85a 15; *videći bartolomeš gredući v život večni*, lat. *videns beatum bartholomeum intrasse in vitam eternam* 68a 22-23; *vidi šibicu procvalu i list'em raskrilenu mendule učinivši*, lat. *invenit virgam germinasse et foliis dilatatis amigdola protulisse* 32b 19-20.

U cijeloj uvodnoj raspravi prikazao sam ukratko sve što treba znati onaj koji se želi specijalno baviti pismom, grafijom, jezikom i sintaktičkostilističkom analizom *Blagdanara*. O pismu, grafiji i jeziku napisao sam opširnu raspravu koja je i danas aktualna za sve one koji će proučavati ekavsko-ikavske govore čakavskoga dijalekta. Stilematiku *Blagdanara* trebat će još napose proučiti. Taj posao omogućit će opširan latinski komentar uz tekst *Blagdanara*, u koji sam unio sve one varijante, u kojima se hrvatski glagoljski tekst razilazi od latinskoga originala. Gotovo su svi glagoljski rukopisi propovjedne proze prijevodi, pa se njihova stilematika mora proučavati zajedno s originalom. Treba ustanoviti koja su sintaktičkostilistička svojstva preuzeta iz originala a koja su proizvod samoga prevodioca. Samo tako dobit ćemo pravu sliku vrijednosti hrvatske glagoljske književnosti, bez bojazni, da će nas kasniji istraživači demantirati.

II

ODNOS SINTAKTIČKOSTILISTIČKIH OSOBINA MARULIĆEVA HRVATSKOG PRIJEVODA *OD NASLIDOVANJA ISUKARSTOVA* PREMA ISTIM OSOBINAMA LATINSKOG ORIGINALA *DE IMITATIONE CHRISTI*

Latinički hrvatski rukopis *Od naslidovanja Isukarstova* potječe iz god. 1500. Preveo ga je Marko Marulić iz latinskog popularnog djela Tome Kempenca (Thoma de Kempnis) *De imitatione Christi*, a sadrži pouke i poticaje za duhovnu obnovu redovnika i ostalih kršćana. To je prva Marulićeva knjiga na hrvatskom jeziku. Donedavna nije bila objavljena. Iza nje je slijedila originalna Marulićeva pjesma *Isto-*

rija svete udovice Judit u versih hrvacki složena god. 1501, prvi put štampana god. 1521., i druga manje važna hrvatska djela. Marulić nije poznavao jezik i stil hrvatske glagoljske književnosti, pa se njegovo prevođenje često razlikuje od prevođenja *Blagdanara*. Koliki je u tom djelu Marulićev prinos stvaranju hrvatskog književnog jezika, ne može se ocijeniti bez poznavanja njegova odnosa prema latinskomu jeziku. Zato sam ekscerpirao 460 mjesta Marulićeva prijevoda, koja su nastala pod utjecajem latinskoga originala. U ovoj raspravi ne mogu ih sve navesti, pa ću za svaku pojavu navesti samo dva tri, a prema potrebi i više primjera.

1. Opći pogled na Marulićevu sintaksu i stilistiku.

Marulićev prijevod *Od nasliđovanja Isukarstova*, kao i prijevod *Blagdanara*, nije ropski nego je u znatnoj mjeri slobodan. Stoga ću se najprije osvrnuti na slobodne ili neadekvatne prijevode; npr. *ako nemaš poniženja cića koga moreš biti drag Trojstvu – si careas humilitate unde displices Trinitate* 1.1,7;* *a prepametniče, ča misliš da dugo živeš, pokoj nisi stanovit da ni današnji dan preživeš – ah stulte, quid cogitas te diu victurum, cum nullum diem habeas securum?* 1.23, 37. – Od slobodnog prijevoda ne razlikuje se mnogo parafraza, u kojoj prevodilac priča svojim riječima ili ih dodaje; npr. *zaista veliko nebožje jest i nevolja človiiku duševnu, ki bi dobrovoljno rad biti slobodan i odrišen oda svakoga griha – vere magna miseria est et afflictio homini devoto, qui libenter esset absolutus et liber ab omni peccato* 1.22,13; *i tudje utišen i pokripljen postavi se u volji Božjoj i ne bi veće u takvoj brizi smeten – moxque consolatus et confortatus divinae se commisit voluntatis et cessavit anxia fluctuatio* 1.25,29. – Česta je osobina Marulićeva prijevoda i latinskoga originala gomilanje sličnih pojmova; npr: *o koli teške nevolje patili jesu apostoli, mučenici, spovidnici, divci – o quam multas tribulationes passi sunt apostoli, martyres, confessores, virgines* 1.18,4; *i za onih svih ki sam kada ozlovoljio, smutio, pritisnuo, rasardio – pro his quoque omnibus quos aliquando contristavi, conturbavi, gravavi et scandalizavi* 4.9,13; *koli velekrat jesam pritisnut, napastovan, smućen i iskaljan – quam saepe sum gravatus, tentatus, turbatus, inquinatus* 4.16,1; *s takovim pohotinjem i počtovanjem, hvalom, poklonom, s takovom harnostju, dostojanstvom i ljubvom – cum tali affectu, reverentia, laude et honore, tali gratitudine, dignitate et amore* 4.17,6; *nezklad meu prijatelji i grajani, meu redovnici i bogoljubnimi – dissensiones inter amicos et cives, inter religiosos et devotos* 1.14,9.

*Prvim brojem označujem dio, drugim poglavlje, a trećim glavu latinskoga teksta Thomae de Kempnis, *De imitatione Christi*, Typis polyglottis Vaticani, Romae 1925. – Marulićev prijevod citiram prema prijepisu Julija Derossija, *Od nasliđovanja Isukarstova i od pogorjenja tašćin segasvitnjih s latinskoga jezika preveo na hrvatski 20. lipnja 1500. Marko Marulić*. Priredili Zvonimir Kulundžić i Julije Derossi, Zadar – Duvno 1989. Knjižnica svete baštine, knj. 27.

Od sintaktičkostilističkih elemenata, koji se nalaze u *Blagdanaru*, kod Marulića dolaze samo neki. Na prvome mjestu spomenut ću sinonime. Ima dvije vrste primjera: a) Sinonimi se nalaze u Marulićevu prijevodu i u lat. originalu; npr. *razumiti i razabrati – intellegere et discutere* 1.5,9; *ćića tvoga, iskušēja i ustarpinja – pro tua probatione et patientia* 1.16,1; *ubog i nag – pauper et nudus* 4.16,5; *sa svim pohlepom sartca i vrućinom – cum toto cordis amore et fervore* 4.17,1; b) Sinonimi se nalaze samo u Marulićevu prijevodu; npr. *stvari ali činjenja družih – res aliorum* 1.21,11; *ufanje njih i pomnja – spes eorum* 1.22,20; *put pokorna i trujena – caro afflictata* 1.24,24; *prija i želi – desideravit* 4.17,6. – Asindetske veze su česte u spomenutom gomilanju i drugdje; polisindetske veze su rijetke; npr. *polagano i po ustarpin'ju i čekanj'u i ufan'ju – paulatim et per patientiam cum longanimitate* 1.13,15; *ki su me u čem god uvidili, ozlovoljili ali opsovali ali niku škodu ali teškoću učinili – qui me in aliquo laeserunt, contristaverunt aut vituperaverunt et aliquod damnium vel gravamen intulerunt* 4.9,17. – Do direktnoga obraćanja dolazi u većem dijelu teksta, jer su njegov sadržaj upute, pouke i poticanja redovnicima i ostalim kršćanima, ili naprotiv njihova obraćanja Isusu, pa ih ne treba napose navoditi. Njihova upotreba vidjet će se također u primjerima za konjunktiv u glavnim rečenicama. Za upravni govor našao sam samo dva primjera: *reče niki: koliko sam bio meu ljudmi, varnuo sam se človik manjši – dixit quidam: quotiens inter homines fui, minor homo redii* 1.20,5. – *govore mnozi mlohavi i nejaci: evo kakvo dobro življenje ima on človik – dicunt multi imbecilles et infirmi: ecce quam bonam vitam ille homo habet* 1.22,8. – Direktnim obraćanjem i upravnim govorom oživljava se tekst, a to čini Marulić i prenošenjem futura ili perfekta u prezent. Evo nekoliko takvih primjera: *ako u sebi ku dobrotu imaš, viruj, da vekša jest u inih, da uzdaržiš umiljenstvo – si aliquid boni habueris: crede de aliis meliora, et humilitatem conserves* 1.7,11; *blaženi priprosti, jere mnogi mir imaju – beati simplices: quoniam multum pacem habebunt* 1.11,3; *ni človik slobodan od napasti dokle živi – non est homo securus a tentationibus totaliter quamdiu vixerit* 1.13,9; *ali protivščina otide, da druga dojde – imino citius ad eum tentationes redient: et peius sentiet* 1.13,14; *i bolje se more znati, koliko je tko kriposti po prigodi protivščine – quantae autem virtutis quisque fuerit melius patet occasione adversitatis* 1.16,14; *stanovito blažen jest, ki ondi dobro žive i kriposno svarsši – beatus qui ibidem bene vixerit: et feliciter consummaverit* 1.17,3. U *Blagdanaru* se, kako smo vidjeli, takvo oživljavanje postizava samo prenošenjem perfekta u prezent.

2. Prevođenje pasiva.

Pasivne oblike Marulić prevodi obično na dva načina: a) ako su u prezentu, prezentom povratnih glagola; npr. *čist, priprost i stanovit duh ne starče se u mnogih dilih – purus, simplex et stabilis spiritu in multis operibus non dissipatur* 1.3,14;

tudje cica griha svisti svoje boli se – statim et reatu conscientiae gravatur 1.6,6; *nici se velikim napastem ubrane, a u malo svagdanje upadu se – quidam a magnis tentationibus custodiuntur, et in parvis cotidianis saepe vincuntur* 1.13,31; *totu se poni iskušuju ljudi – hic ergo probantur homines* 1.17,11; *mnogo ih (nijje, ki se izprave po nemoći, tako i ki vele putuju uritko se svetuju – pauci ex infirmitate meliorantur: sic et qui multum peregrinantur, raro sanctificantur* 1.23,25; b) ako su u perfektu ili futuru određenim oblikom glagola biti i participom pasivnim; npr. *od kih nećemo biti uzročeni – de quibus non arguemur* 1.3,3; *svako pismo sveto s onim duhom ima se štiti, s kim učinjeno jest – omnis scriptura sacra eo spiritu debet legi quo facta est* 1.5,2; *ne išči, tko je toj rekao, da kako je rečeno, slušaj – non quaeras quis hoc dixerit: sed quod dicatur attende* 1.5,6; *ondi će lini biti probadani ostmi ognjenimi – ibi acidiosi ardentibus stimulis perurgentur* 1.24,11; *a nevirni i ki grihom služe, očitit ju ne mogu – infideles autem et peccatis servientes experiri non possunt* 4.1,36. U posljednjem primjeru infinitiv prezenta pasiva zamijenjen je određenim aktivnim oblikom.

3. Prevođenje konjunktiva.

a) Konjunktiv u prostim rečenicama. Konjunktiv prezenta, kojim se izriče zapovijed ili zabrana, Marulić prevodi imperativom; npr. *ter se čuvaj suditi družih dila – aliorum facta caveas iudicare* 1.14,1; *imaj žalost od svih grihov općeno – habeas displicentiam omnium peccatorum tuorum* 4.7,3; *pomozi nam milost tvoja – adiuvet nos gratia tua* 4.11,31; *ponizimo poni duše naše – humiliamus ergo animas nostras* 1.13,28; *usilujmo se, koliko moremo – conemus quantum possumus* 1.19,12; *ne uzdaj se u tvoje umin'je – non confidas in tua scientia* 1.7,5; *ne oholi se od dobrih dilih – non superbias de operibus bonis* 1.7,10; *ne očituj svakomu srce svoje – non onni homini releves cor tuum* 1.8,1. – Infinitiv prezenta, kojim se izriče zapovijed ili želja, također se prevodi imperativom; npr. *da ako si koga vrazio, humiljeno pitaj prošćen'je – si vero tu aliquem offendisti: veniam humiliter precare* 4.10,10; *raduj se duše moja, i zahvaljuj – laetare anima mea et gratias age* 4.2,24. Konjunktiv prezenta ili imperfekta kojim se izriče želja prevodi Marulić kondicionalom sadašnjim; npr. *o da bi me sasvim užgao tvojim prišast'jem, izažgao i u tebe me prominio – utinam me totaliter ex tua praesentia accendas, comburas et in te transmittes* 4.16,10; *o da bismo daj jedan dan dobro proživili na svitu – utinam per unam diem bene essemus conversati in hoc mundo* 1.23,12. – Konjunktiv imperfekta, kojim se izriče mogućnost, također Marulić prevodi kondicionalom sadašnjim; npr. *prez ovih dviju stvari živiti ne bih mogao – sine his duobus bene vivere non possem* 4.11,20; *i toj bi imilo biti naše dugovan'je dobiti samoga sebe – et hoc deberet esse negotium nostrum vincere videlicet seipsum* 1.3,19.

b) Konjunktiv u složenim rečenicama. Konjunktiv u zavisnim, zahtjevnim, namjernim i posljedičnim rečenicama s veznikom *ut* ili *ne* prevodi Marulić indikativom; npr. *zato je tribi, da se stisnem u velici uztarpen'ju – ideo oportet ut me ponam ad magnam patientiam* 4.11,13; *i zato svaki bi imio pomnjiv biti u nastipih svojih i bđiti u molitvah da ne da misto himbi djavolskoj – ideo unusquisque sollicitus esse deberet circa tentationibus et vigilare in orationibus: ne diabolus locum inveniret decipiendi* 1.13,3; *komu priporučam sebe i svaka moja, da me obaviješ i dovedeš u život vičnji – cui committo me et omnia mea: ut me custodias et perducas in vitam aeternam* 4.4,21; *tako živi, da te nigdar ne najde smart nepripravna – taliter vive, ut numquam te imparatum mors inveniat* 1.23,19. – Konjunktiv imperfekta u pogodbenim irealnim i potencijalnim rečenicama prevodi Marulić kondicionalom sadašnjim u glavnim i zavisnim rečenicama; npr. *da bismo svako godišće listo jedan grih iskorenili vred bismo se učinili sluge svaršeni – si omni anno vitium extirperemus: cito viri perfecti efficeremus* 1.11,15; *da bi dobru svist imio, ne bi se vele bojao smarti – si bonam conscientiam haberes: tum non multum mortem timeres* 1.23,6; *mošli bismo mnogi mir imiti, da bismo ne htilli se ukladati u družih ričeh – multum possemus pacem habere: si non vellemus aliorum dictis occupare* 1.11,1. – Konjunktiv imperfekta prevodi Marulić kondicionalom i u nekim drugim zavisno složenim rečenicama, npr. *a tko bi imio iskru prave ljubavi zaisto bi očutio, da svaka zemaljska taščine jesu puna – o qui scintillam haberet verae caritatis: profecto omnia terrena sentiret plena fore vanitatis* 1.15,12; *tako bi se imio nositi u svakomu dila i misli, kako da bi tudje hotio umriti – sic te omni facto et cogitatu deberes tenere: quasi hodie esses mortuus* 1.23,5. Ako je u lat. originalu konjunktiv samo u zavisnoj rečenici, Marulić ga katkada prevodi kondicionalom; npr. *a sada je velika stvar viditi, ako tko parvanje vručine dilak može uzdaržati – sed nunc pro magno videtur: si quis primi fervoris partem posset retinere* 1.11,17; *sada odlučiš čuvati se, a tudje upadeš u grih, kako da bi i ništar ne odlučio – nunc proponis cavere: et post horam agis, quasi nihil proposuisses* 1.23,33; *ondi daje Gospodin blagoslov svoj, gdi najde sude prazne – dat enim dominus ibi benedictionem suam: ubi vasa vacua inveniret* 4.15,12. U svim spomenutim primjerima konjunktiv se prevodi kondicionalom sadašnjim. Kondicional prošli našao sam samo u jednom primjeru: *o da bi život njih skladan bio sa uminjem njih, tada bi dobro bili naučili se i čestili – utinam vita eorum scientiae eorum concordasset: tunc bene studuissent et legissent* 1.3,30.

4. Prevođenje prezenta, futura I i futura II.

Latinski prezent prevodi Marulić većinom prezentom trajnih glagola, ali kad to smisao traži, i prezentom trenutnih glagola. Futur I tvori Marulić kao i u današnjem hrvatskom jeziku, tj. enklitičnim oblikom prezenta glagola htjeti i infinitivom od-

redenoga glagola, ali u nekoliko primjera nalazi se još uvijek nenaglašeni oblik spomenutoga pomoćnog glagola; npr. *kako ću te uvesti u hižu svoju – quomodo te introducā in domum meam* 4.1,15; *vazda ćeš se navečer radovati, ako dan potrafiš trudno – gaudebis semper vespere, si diem expandes fructuose* 1.25,50; *poteci amo i tamo, nećeš najti pokoja nego u poniženom podložanju pod oblastju starišine – curre hic et ibi: non invenies quietem nisi in humili subiectione sub regimine praelati* 1.9,5; *ki te dostojno blaguje, dionik i hered hoće biti vičnje slave – qui te digne manducaverit: particeps et haeres erit aeternae gloriae* 4.3,11.

Futur II tvori Marulić kao i danas, tj. od trenutnog prezenta glagola biti i participa perfekta aktiva određenog glagola, ali u nekim primjerima mjesto toga participa stoji infinitiv; npr. *nitkov ni dostojan nebeskoga naslajen'ja, nek bi pomnivo bude nastojao u sveto skrušen'je – nemo dignus est caelesti consolatione: nisi diligenter se exercerit in sancta conpunctione* 1.20,22; *koliko čovik hotit bude veće duševan, toliko mu sadanji život veće gorča – quanto homo voluerit esse spiritua-lior: tanto praesens vita fit ei amarior* 1.22,12; *ako sam sebi silu ne budeš činiti, napast neć dobiti – nisi tibi vim feceris: vim non superabis* 1.2,10. Pored toga se futur II, kao i danas u hrvatskom jeziku, zamjenjuje prezentom svršenih glagola; npr. *ubog jesi, gdi godi budeš, i kamo godi se obratiš, razmi ako se Bogu obratiš – miser es ubicumque fueris et quocumque te verteris: nisi ad Deum te convertes* 1.22,1.

5. Prevođenje imperfekta, perfekta i pluskvamperfekta.

U latinskom tekstu *De imitatione Christi* imperfekt je vrlo rijedak, a Marulić ga redovito prevodi imperfektom; npr. *sami sebi se vijahu kako od ništar – sibi ipsi videbantur tamquam nihil* 1.18,14; *u pravom umiljenstvu stahu, u priprost posluh življahu – in vera humilitate stabant: in simplici oboedientia vivebant* 1.18,15; *družbu ljudsku odbigovahu, kad mogahu i iskahu nasamo Bogu živiti – humana consortia ubi poterant vitabant et deo servire eligebant* 1.20,4. U nekim slučajevima Marulić prevodi imperfektom i perfekt trajnih glagola; npr. *o moj Bože, koliko oni nastojaše (mj. nastojahu) da ti ugode – o mi Deus ad placendum tibi studuerunt* 4.1,22; *ne mogahu se uzdržati – se non potuerunt continere* 4.14,2. – U tekstu *De imitatione Christi* perfektom se vrlo često kazuju prošli događaji bez obzira na njihovo trajanje, a tako je i u Marulićevu prijevodu; npr. *zač niki od svetih tako svaršeni i duhovni jesu bili – quare quidam sanctorum tam perfecti et contemplativi fuerunt* 1.11,4; *koliko tiskan i trudan život jesu vodili sveti oci u pustinjah – quam strictam et abdicatam vitam sancti patres in eremo duxerunt* 1.18,16; *svi sveti prošli i napridovali jesu po mnogih nevoljah i napastih – omnes sancti per multas tribulationes et tentationes profecerunt* 1.13,6. Samo u nekoliko primjera mjesto perfekta trenutnih glagola Marulić se služi aoristom;

npr. *ja sebe svega prikazah Otcu i podah sve tilo svoje, da vaš tvoj budem, a ti moj – ego me totum obtuli Patri pro te: ut totus tuus essem: et tu meus permaneres* 4.8,6; *radi bismo imiti pokoj od vsake nevolje, da jer po zgrišenju izgubismo pravdu, izgubismo i pravo blaženstvo – libenter haberemus ab omni miseria quietem: sed quia per peccatum innocentiam amisimus etiam veram beatitudinem* 1.22,29. – Indikativa pluskvamperfekta nisam našao ni u latinskom originalu ni u hrvatskom prijevodu.

6. Prevođenje participa prezenta aktiva.

Taj participij prevodi Marulić na tri načina: a) participijom prezenta aktiva u nominativu ili u kojem drugom padežu; npr. *kolikokrat si slišao govoreći – quotiens audisti a dicentibus* 1.23,39; *tako bo ti milosrdni Isuse, pripovijajući pukom i razlike nemoći ozdravljajući – sic enim tu misericordissime Iesus praedicans populis et varios curans languores* 4.3,9; *jer nimaš ovde grada tarpeća – quia non habes hic manentem civitatem* 1.23,46; *s velikom devocij'ju i s gorućom ljubvom – cum summa devotione et ardenti amore* 4.17,1; *kruhom prislatkim s nebes shodećim dostojao si njih pokripi – pane suavissimo de caelo descendente illos reficere dignaris* 4.13,8; b) relativnom ili kojom drugom rečenicom; npr. *ki bo vele umiju, hlepe da budu viditi i zvani razumni – scientes licenter volunt videri et dici sapientes* 1.2,6; *da jao onima, ki ne poznavaju svoje neboštvo – sed vae non cognoscentibus suam miseriam* 1.22,16; *nigdar sasvim ne praznuj, da vazda ali čti, ali piši, ali moli – numquam sis ex toto otiosus: aut legens, aut scribens, aut orans* 1.19,18; c) imenicom ili češće pridjevom sličnoga značenja; npr. *da svaršen človik ne viruje svakomu povidavcu – sed perfecti viri non facile credunt omni enarranti* 1.4,3; *budi sada pečalan i bolizniv za grihe svoje – esto modo sollicitus et dolens pro peccatis tuis* 1.24,17; *pristupam nemoćan k Spasitelju laćan i žadan – accedo aeger ad Salvatorem esuriens et sitiens* 4.2,1; *pokripi laćna prosjaka tvoga – refice esurientem mendicum tuum* 4.16,6.

7. Prevođenje gerunda perifrastičnih konjugacija pasiva i aktiva.

Gerund u latinskom originalu dolazi vrlo rijetko, i to obično u akuzativu s prijedlogom *ad*. Marulić ga prevodi glagolskom imenicom u akuzativu s prijedlogom *na* ili *za*, ili namjernom rečenicom s veznikom *da*; npr. *znaj da si zvan na trplen'je i na trud, a ne na praznovanje i na ogovaran'je – ad patientiam et laborandum scias te vocatum: non ad dicendum et fabulandum* 1.17,10; *za čisto spominjan'je od muke Isukarstove – ad memorandum Christi passionem* 4.5,16; *došao si da služiš, a ne da vladaš – ad serviendum venisti non ad regendum* 1.17,9. – Perifrastičnu konjugaciju pasiva prevodi Marulić infinitivom glagola, koji je u gerundivu, i oblikom glagola *imati*, *nimati*, *biti* ili *izrazima* je *tribi*, *potrebno* je ili *slobodno*; npr. *ljubav*

se ima nositi svim – caritas habenda est ad omnes 1.8,7; *ni za jednu človika ljubav ne ima se učiniti niko zlo – pro nullius hominis dilectione aliquod malum est faciendum* 1.15,1; *u poglavite dane imaju dobra dila vruće pitati pomoći svetih – circa principalia festa renovanda sunt bona exertitia* 1.19,26; *vzvanja naša (i) iznutarnja jednako imamo iziskati i narediti – exteriora nostra et interiora pariter nobis scrutanda sunt et ordinanda* 1.19,14; *nima se vira dati svakoj riči – non est credendum omni verbo* 1.4,1; *bolje je sada očistiti se od grihov i ostaviti nepravde nego jih hraniti da budu očišćeni paka u purgatoriju – melius est modo purgare peccata et vitia resecare quam in futuro purganda reservare* 1.24,6; *tribi je čekati ovu milost od bogoljubstva – expectanda est devotionis gratia* 4.15,6; *zato potribno je bditi i moliti da vrime ne pojde u praznost – ideo vigilandum et orandum est: ne tempus otiose transeat* 1.10,9; *ništar manje čuvaj se, da i u općena dila budeš lin – cavendum tamen ne piger sis ad communis* 1.19,21. – Kako se vidi iz primjera, u nekim slučajevima u latinskom originalu izostavlja se oblik pomoćnoga glagola *esse*. Perifrastičnu konjugaciju aktiva prevodi Marulić infinitivom glagola, od koga je načinjen particip futura, i oblikom glagola hotiti, ali traži i druga rješenja; npr. *ča bi mi prudilo polag Boga, ki me hoće suditi – quid me iuaret coram Deo qui me iudicaturus est* 1.2,4; *kako bismo do sada hotili poiti segaj svita i doйти na blagdan vikomnji – quasi tunc de hoc saeculo migraturi et ad aeternum festum perventuri* 1.19,27; *o da bi mi bilo znati hoću li još napridovati – o si scirem, quod adhuc perventurus essem* 1.25,7; *imam na stan prijati ne angele, da angelskoga Gospodina – non angelum, sed angelorum Dominum sumpturus sum hospitio* 4.1,25; *kad bude jutro, misli da more nećeš moći stignuti – cum mane fierit: puta te ad vesperum non perventurum* 1.23,17; *taščina poni jest blago biguće iskati – vanitas igitur est divitias perituras quaerere* 1.1,13. – I ovdje se koji put u latinskom tekstu izostavlja oblik pomoćnog glagola *esse*.

8. Prevođenje ablativa apsolutnoga.

Ablativ apsolutni u latinskom originalu dolazi vrlo rijetko, a Marulić ga prevodi na tri načina: a) imenicom ili zamjenicom i participom prezenta aktiva ili participom perfekta I; npr. *hodeći s njimi Isus – Iesu ambulante cum eis* 4.14,4; *slišavši dila njih – auditis gestis eorum* 4.1,30; *navistivši njoj angeo – angelo evangelizante* 4.17,6; b) s dvije imenice; npr. *s Božjom pomoću – Deo adjuvante* 1.13,15; c) najčešće prikladnom rečenicom; npr. *naučitelj ki za sebe ne haje – philosophus qui se neglecto* 1.2,2; *jedna napast ali protivščina otide – una tentatione seu tribulatione recedente* 1.13,10; *kakono ne bi bilo tebi zadovoljno da bi sve imio – sicut non sufficeret tibi omnibus habitis* 4.8,14; *kad ga stigne običaj – consuetudine compellente* 4.10,25; *dokla sam u tilo umarlje – durante me in hoc mortalitate* 4.11,13.

9. Prevođenje nominativa i akuzativa s infinitivom.

Nominativ s infinitivom je vrlo rijedak i prevodi se izričnom rečenicom i veznikom da; npr. *velekrat je viditi da je ljubav – saepe videtur esse caritas* 1.15,8; *tada će se poznati da je bio razuman na saj svit – tunc videbitur sapiens in hoc mundo fuisse* 1.24,21. – Akuzativ s infinitivom također se prevodi izričnom rečenicom s veznikom da; npr. *ne dopusti, da lačan i žajan pojdu od tebe – ne patiaris me ieiunum et aridum a te recedere* 4.16,11; *ne sramuj se inim služiti cića ljubavi Isukarstove i da si ubog na tom svitu – non te pudeat aliis servire amore Iesu Christi: et pauperem in hoc saeculo videri* 1.7,2; *od potrebe jest da se naučiš u mnozih sebi podbijati – oportet quod discas te multum frangere* 1.17,1; *potribuje da budeš smaman ljudem cića Isukarsta – oportet te stultum fieri propter Christum* 1.17,5. – Ipak u većini slučajeva Marulićev prijevod ima akuzativ ili koji drugi padež s infinitivom; npr. *bolje bi čuvat se od grihov ner se ukloniti smarti – melius esset peccata cavere: quam mortem fugere* 1.23,7; *toliko zlovoljno i teško jest viditi onih ki prezredno hode – quam triste est et grave videre inordinate ambulantes* 1.25,24; *želim sebe prikazati dobrovoljnim prikazom – desidero me ipsum tibi in spontaneam oblacionem offerre* 4.9,2; *od potrebe jest milost bogoljubstva nastogljivo iskati, prez pristanka prositi – oportet te devotionis gratiam instante quaerere, desideranter petere* 4.15,1; *mani je od potrebe biti kuntentu – me oportet contentum esse* 4.11,9; *i zato mi je potriba čestokrat k tebi pristupiti – ideo oportet me frequenter ad te accedere* 4.3,8. U ovom posljednjem primjeru dolazi particip mjesto infinitiva: *ako vidiš koga očito sagrišujući ... ništa manje nimaš zato sebe boljega daržati – si videres alium aperte peccare ... non deberes te tamen meliorem aestimare* 1.2,18.

ZAKLJUČAK

Blagdanar gospodina Filipa u prijepisu popa Andrije iz Novoga Vinodolskog god. 1506. jedini je glagoljski rukopis, kojemu sam ja detaljno istražio odnos njegova teksta prema tekstu latinskog originala. Ovom raspravom pridružujem mu prijevod Marka Marulića Splitsanina *Od naslidovanja Isukarstova* iz god. 1500. kao jedini latinički kodeks, na kojem sam izvršio takvo istraživanje. Preostaje mi, da ukratko iznesem rezultate svoga istraživanja.

Ako usporedimo one sintaktičkostilističke i sintaktičke osobine glagoljskog *Blagdanara* i Marulićeva latiničkog djela *Od naslidovanja Isukarstova*, koje su nastale pod utjecajem njihovih latinskih originala, vidjet ćemo, da se one u obadva djela uglavnom slažu. Ali uza sve to postoje među njima neke razlike. Prije svega do tih

razlika došlo je stoga, što latinski originali ovih dvaju hrvatskih prijevoda pripadaju dvjema različnim književnim vrstama. *Sermones de sanctis* su propovjedno djelo, u kojem se uz vjersku pouku nalaze i legende kojima su svećenici nastojali privući pažnju svojih slušalaca vjernika. Njihov je stil jednostavan, ali iskićen različnim jezičnim ukrasima. Naprotiv *De imitatione Christi* je moralnopoučno djelo, namijenjeno u prvom redu redovnicima, da uz vjersku naobrazbu učvrsti njihovu disciplinu. Tako je nastala prva razlika. Druga je razlika u tome, što je autor *Blagdanara* gospodin Filip vjerojatno bio član novljanskog glagoljaškog kaptola, koji je uz poznavanje tradicije hrvatske glagoljske književnosti, dakako, bio dobro upućen i u latinski jezik. Zbog toga u njegovu prijevodu ima više ujednačenosti, a postoje i neke jezične osobine, koje ćemo uzalud tražiti kod Marulića. Naprotiv, Marulić je čovjek klasične kulture i ne samo poznavalac nego i pisac latinskih djela svjetskoga glasa. Njegov je prijevod *Od naslidovanja Isukarstova* početničko djelo, koje mu se vjerojatno nije mnogo svidjelo, pa ga nije ni priredio za štampu, iako bi to po svome sadržaju i te kako zaslužilo. Ono mu je samo pripravilo teren za njegovo naredno i najbolje hrvatsko djelo *Juditu*. Zato u tom prvom prijevodu ima dosta kolebanja i nedorečenosti, dok je u *Juditi* došla do izražaja ne samo Marulićeva umna nego i pjesnička snaga. Uza sve to, oba su djela, i *Blagdanar* gospodina Filipa i *Od naslidovanja Isukarstova* splitskog patricija Marka Marulića, jednako važna za povijest hrvatskoga književnog jezika, koji je na razmeđu 15. i 16. stoljeća došao do svoga punog razvitka. U ovoj raspravi prikazana je samo jedna od najvažnijih strana njegova vrednovanja. Djelo *Od naslidovanja Isukarstova* imalo je ove godine doživjeti dva istovremena izdanja. No kad će *Blagdanar* postići tu sreću da bude objavljen? Bit će to jedino glagoljsko djelo izdano s opširnim komentarom latinskog originala. — Prema mojem mišljenju glagoljski i ćirilski tekstovi stare hrvatske književnosti, koji su prijevodi, morali bi se izdavati zajedno sa svojim originalima ili komentarima. Samo tako dobila bi se sigurna podloga za izradbu hrvatske historijske gramatike, za koju je građu skupljao već Stjepan Ivšić, i namjeravao je napisati, ali je još uvijek nemamo.

Sažetak

Staroslavensku književnost donijeli su u Hrvatsku državu neposredni učenici sv. Ćirila i Metodija već potkraj devetog stoljeća. U kasnijim stoljećima ta se književnost obogaćivala prepisivanjem staroslavenskih rukopisa i prevođenjem latinskih djela evropske književnosti. Tokom vremena pojedini su pisari unosili u svoje tekstove sve više i više elemente hrvatskoga urbanog jezika. Tako je potkraj 15. i na početku 16. stoljeća iz latinskoga jezika prevedeno nekoliko poučnih djela religioznoga sadržaja. Među njima se ističe *Blagdanar* koji sadrži 51 propovijed za praznike svetaca, a njegov latinski original napisao je poljski dominikanac Peregrin pod naslovom *Sermones de sanctis*. U isto vrijeme preveo je ugledni svjetski pisac Marko Marulić poznato latinsko djelo Thome de Kempnis *De imitatione Christi* pod naslovom *Od naslidovanja Isukarstova*. Oba djela pisana su hrvatskim urbanim jezikom: prvo djelo urbanim jezikom Novoga Vinodolskog u sjevernom Hrvatskom Primorju, a drugo splitskim urbanim jezikom. Uspoređujući njihov jezik, nalazimo u njemu sve glavne elemente kasnijega hrvatskoga književnog jezika.

Summary

THE RELATIONS OF THE CROATIAN GLAGOLITIC *BLAGDANAR* AND MARULIĆ'S *OD NASLIDOVANJA ISUKARSTOVA* TO THEIR LATIN PROTOGRAPHS

Old Church Slavonic literature was brought to Croatia by the immediate disciples of Cyril and Methodius as early as the end of the ninth century. In later centuries this literature was enriched by copying of Old Church Slavonic manuscripts and translation of works of European literature from Latin. Over the centuries certain scribes have introduced into their texts more and more elements of urban Croatian. Towards the end of the 15th and the beginning of the 16th centuries some didactic religious works were translated from Latin. Among them a prominent role is played by *Blagdanar* which has 51 sermons for saint's holidays. Its Latin protograph was written by a Polish Dominican Peregrin and entitled *Sermo-nes de sanctis*. At the same time the respected, world-famed writer Marko Marulić translated the well-known Latin work by Thoma de Kempnis *De imitatione Christi* under the title *Od naslidovanja Isukarstova*. Both of these works were written in urban Croatian: the first in urban language of Novi Vinodolski, a town in the northern Croatian Coast, the second in the urban language of Split. Comparing these works we can find all main elements of the future Croatian literary language.

Izvorni

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 5. prosinca 1989.

Autor: Josip Vrana

Crnčićeva 7

Zagreb